

Iz prakse za prakso

1.02 Pregledni znanstveni članek

UDK 719:061.1(100)UNESCO
Prejeto: 25. 4. 2008

Listine o kulturni dediščini ter obletnica UNESCO

NATALIJA GLAŽAR

mag. komunikologije, višja svetovalka I, članica Slovenske nacionalne komisije za UNESCO
Arhiv Republike Slovenije, Zvezdarska 1, SI-1127 Ljubljana
e-pošta: natalija.glazar@gov.si

IZVLEČEK

Članek prikazuje kratek oris organizacije UNESCO in njene 60. obletnice, prav tako pa tudi pregled 15-tih UNESCO dokumentov – to so konvencije, priporočila, sklepi in listine za področje kulturne dediščine.

KLJUČNE BESEDE: UNESCO, konvencije, priporočila, sklepi, kulturna in naravna dediščina, varstvo svetovne dediščine, digitalna dediščina, filmska dediščina

ABSTRACT

DEEDS ON CULTURAL HERITAGE AND UNESCO ANNIVERSARY

The paper gives a short presentation of UNESCO, its 60th anniversary and a review of 15 of its documents, mostly conventions, recommendations, resolutions and charters relating to cultural heritage.

KEY WORDS: UNESCO, conventions, recommendations, resolutions, cultural and natural heritage, protection of world heritage, digital heritage, film heritage

V letu 2005 je UNESCO (The United Nations Educational, Scientific and Cultural Organisation) slavil 60-letnico svojega delovanja, organizacija je bila namreč ustanovljena 16. novembra 1945 v Londonu, ob podpisu 37 predstavnikov držav UNESCO Statuta,¹ ki je stopil v veljavo 4. novembra 1946 (z ratifikacijo 20 držav). Center UNESCA je v letu 1958 postal Pariz z ustanovitvijo tamkajšnjega stalnega sedeža. Med prvimi priporočili državam članicam je bilo v letu 1948 Priporočilo za obvezno brezplačno osnovnošolsko izobraževanje, v letu 1952 pa je bila med prvimi Konvencija o avtorskih pravicah.²

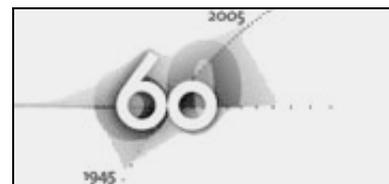
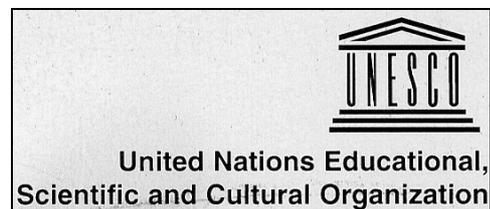

Otvoritev prve Generalne skupščine UNESCA na Sorbonski univerzi v Parizu, 20. nov. – 10. dec. 1946
©UNESCO/Eclair Mondial

Pomembnost UNESCA ob njegovi obletnici 60. letnici ni treba posebej poudarjati, ker zanj govorijo sami njegovi dosežki v celotni paleti raznolikih dejavnosti, kar odraža tudi bogastvo njihove spletne strani.

Tudi Slovenska nacionalna komisija za UNESCO³ (delujoča v okviru Ministrstva za visoko šolstvo, znanost in tehnologijo RS) ima v tej organizaciji pomembno vlogo, je namreč članica izvršnega odbora UNESCA pa tudi izvajalka mnogih projektov predvsem na področju izobraževanja ter naravoslovnih znanosti. Ob visokem jubileju je bilo organiziranih več dogodkov (v letu 2006 in 2007),

tako je bilo delovanje te organizacije osvetljeno na simpoziju **"UNESCO: šestdeset let normativnih instrumentov v izobraževanju, znanosti in kulturi"** ("UNESCO: Sixty Years of Standard-Setting in Education, Science and Culture"), ki ga je v Parizu 9. in 10. marca 2006 organizirala Pisarna za mednarodne standarde in pravne zadeve. *Od ustanovitve do danes je UNESCO v več kot 60 letih sprejel 35 konvencij, 31 priporočil ter 13 deklaracij (izjav) na področju izobraževanja, znanosti in kulture.* UNESCOv Odbor za konvencije in priporočila je 9. marca 2007 objavil dokument "Spremljanje izvajanja Unescovih normativnih sredstev",⁴ ki daje tudi usmeritve za enoten način spremljanja in poročanja o izvajanju sprejetih dokumentov.

*UNESCO pozna tri vrste normativnih sredstev oz. dokumentov: konvencije, priporočila ter deklaracije (izjave).*⁵ Mednarodne konvencije, ki jih sprejme Generalna skupščina UNESCO, države članice ratificirajo, sprejmejo ali se jim pridružijo. Države članice pa določijo lastna pravila, s katerimi izpolnjujejo te mednarodne obveze. Konvencije in dogovori so lahko pod pokroviteljstvom UNESCA sprejeti ločeno ali skupaj z drugimi mednarodnimi organizacijami. Države članice, ki jo podpišejo oz. z njo soglašajo, so dodane na seznam držav pogodbenic-udeleženk. Za pripravo mednarodne konvencije obstajajo ustaljeni postopki s predhodno študijo tehničnih in pravnih vidikov določenega vprašanja, ki bi bil urejen na mednarodni ravni. Študijo preuči izvršni odbor UNESCA, Generalna skupščina pa odloči o ustreznosti zadeve ter določi

¹ "UNESCO Constitution" je v šestih jezikih na <http://www.unesco.org> (pod 'legal instruments').

² Konvencija je v tem povojnem obdobju bila osnova za širitev zaščite avtorskih pravic na tiste države, ki do tedaj niso bile članice Bernske konvencije o varovanju literarnih in umetniških del iz 1886 ("Berne Convention for the Protection of Literary and Artistic Works, 1886").

³ Nova spletna stran Slovenske nacionalne komisije <http://www.unesco.si>

⁴ "Monitoring of the implementation of unesco's standard-setting instruments", 23. 2. 2007, 176, EX 33 <http://unesdoc.unesco.org/images/0014/001498/149861e.pdf#page=7>

⁵ Vsi dokumenti so objavljeni na spletu v več jezikih (običajno ang., franc., špan., rus., kitaj., arab.) <http://www.unesco.org> (pod 'legal instruments').

normativno obliko neke regulacije (konvencija ali priporočilo). Konvencije so torej za podpisnice zavezujoče in za področje kulture trenutno poznamo pet konvencij (opis v nadaljevanju).⁶

Priporočila so instrumenti, s katerimi se urejajo načela ali norme določenega vprašanja z mednarodno regulacijo, ter s katerimi se vabi države članice, da sprejmejo kakršnekoli zakonodajne ali druge korake, ki so potrebni za uresničitev zadevajajočih načel in pravil, v skladu z zakonodajno prakso vsake države ter na njenem ozemlju. Glede na mednarodno avtoriteto, ki jo UNESCO ima, poskušajo priporočila vplivati na razvoj nacionalnih zakonov in praks. To so torej norme, ki niso predmet ratifikacije, pač pa so države članice povabljene k njihovem uresničevanju. Postopek oblikovanja priporočila je enak postopku za konvencijo. Velja pa pravilo, da četudi priporočilo, ki ga je sprejela generalna konferenca, ni predmet ratifikacije, že samo dejstvo, da je bilo sprejeto, nalaga obveznosti celo tistim državam članicam, ki zanj sploh niso glasovale ali ga potrdile. Enako velja za mednarodne konvencije v primerih, ko jih države članice niso ratificirale ali tega ne nameravajo storiti – to določa 8. člen UNSCOvega statuta.

V članku ponujam pregled aktualnih oz. sprejetih dokumentov, pa tudi starejših še veljavnih listin, ki se nanašajo na področje kulturne dediščine. Zaradi obsežnosti števila dokumentov pa bo članek objavljen v dveh delih (nadaljevanje v naslednji številki Arhivi). Listine UNESCO se kot pravni instrument ločijo glede na obveznost članic ali s priporočilnim značajem, tako so konvencije za članice obvezujoče (ob podpisu izrazijo pristop h konvenciji, lahko pa od nje tudi odstopijo), drugi dokumenti kot so resolucije (sklepi) in priporočila pa so usmerjujočega značaja. Vsi dokumenti UNESCO so dostopni na njihovi spletni strani v rubriki "pravni instrumenti" (Legal Instruments).⁷

V nadaljevanju dajem pregled *prvega sklopa veljavnih listin, konvencij in priporočil UNESCO za področje kulturne dediščine*.

Varstvo premičnih kulturnih dobrin

1. Priporočilo za varstvo premičnih kulturnih dobrin, sprejeto 28. novembra 1978 (Recommendation for the Protection of Movable Cultural Property)⁸

Priporočilo se nanaša na raznoliko premično dediščino od muzejskih, etnoloških in arheoloških predmetov, pa do umetniških del. V uvodnem delu definicij je opis opredelitve premične kulturne dobrine, ki zajema predmete, našete v enajstih kategorijah, med njimi naj naštejem predvsem tiste, ki se kakorkoli nanašajo na arhivsko področje (člen 1):

- a) predmeti, ki se nanašajo na zgodovino, vključno z zgodovino znanosti in tehnologije, vojaške in socialne zgodovine, ki se nanašajo na življenje ljudi in nacionalnih voditeljev, mislecev, znanstvenikov in umetnikov ter v zvezi z dogodki nacionalnega pomena;
- b) umetniško zanimivi predmeti: med drugimi naštetimi tudi originalni tiski, posterje in fotografije kot tudi medij originalne kreacije;
- c) rokopisi in inkunabule, kodeksi, knjige, dokumenti ali publikacije posebnega pomena;
- d) arhivsko gradivo, vključno z besedilnimi dokumenti, zemljevidi in drugo kartografsko gradivo, fotografije, kinematografski filmi, zvočni zapisi in strojno berljivi zapisi.

⁶ 1.) Konvencija o varstvu kulturnih dobrin v primeru oboroženega spopada, prvi protokol 1954 in drugi protokol 1999, 2.) Konvencija o načinih prepovedi in preprečevanja nezakonitega uvoza, izvoza in prenosa lastništva kulturnih dobrin, 1970, 3.) Konvencija o varstvu svetovne kulturne in naravne dediščine, 1972, 4.) Konvencija za varovanje neopredmetene dediščine, 2003 ter 5.) Konvencija o varstvu in promociji raznolikosti kulturnih izrazov, 2005. Poleg tega obstaja tudi 'Universal Copyright Convention' (iz let 1952 ter 1971) vendar ni v neposredni povezavi s kulturno dediščino, zato je ne opisujem.

⁷ http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=12024&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html

⁸ http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=13132&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html

Priporočilo predvideva dve vrsti varovanja in zaščite:

- a) "preventiva za tveganje" pomeni, znotraj splošnega sistema zaščite, izvajati vse zahtevane ukrepe za zavarovanje premične kulturne dobrine pred vsakim tveganjem, ki mu je taka dobrina lahko izpostavljena, vključno s tistimi tveganji, ki so rezultat oboroženega spopada, izgrediv ali javnega nereda.
- b) "pokriti tveganje" pomeni zagotoviti odškodnino v primeru povzročene škode, splošnega poslabšanja stanja (poškodba), sprememb ali izgube premične kulturne dobrine, ki je odraz vsakršnega tveganja (vključujoč oboroženi spopad, izgred in javni nered), in sicer če se pokritje tveganja izvaja prek vladnih garancij in zavarovanj.

Vsaka država naj bi sprejela potrebne kriterije, ki jih ocenjuje kot najbolj primerne za določanje predmetov premične kulturne dobrine na svojem ozemlju, zaradi arheološke, zgodovinske, umetniške ali tehnične vrednosti (člen 2).

Tako določene premične kulturne dobrine zajemajo predmete, ki so tako v lasti države ali javnih ustanov, kot tudi v lasti zasebnih ustanov ali posameznikov. Ob naraščajočem tveganju za tovrstno dediščino naj bi v državah članicah vse ustanove, odgovorne za varovanje, izvajale svojo vlogo z različnimi pristojnostmi:

- a) spodbujati *načrtno inventarizacijo in katalogizacijo kulturnih dobrin, čim bolj natančno in skladno z razvitimi metodami in standardi* (po možnosti z barvnimi fotografijami in mikrofili); *zelo natančni registri in inventarji so pomembni predvsem kot dokazna dokumentacija, ki služi za oceno narejene škode v primeru uničenja ali poškodb kulturnih dobrin v naravnih ali drugih nesrečah.* Poleg tega natančna dokumentacija (posredovana nacionalnim ali mednarodnim organom) pripomore k boju proti nele-

galni trgovini, krajam in kroženju ponaredkov (člen 12, a),

- b) zahtevati od muzejev in podobnih ustanov, da vzpostavijo vsestranski sistem varnostnih ukrepov s tehnično podporo, ki bo zagotavljal da se dobrine hranijo, razstavljajo in prevažajo na ustrezen način brez poškodb; ter hkrati muzejem in podobnim ustanovam zagotoviti zadostna finančna sredstva za ta namen,
- c) zagotoviti, da se konservacija premičnih kulturnih dobrin izvaja po tradicionalnih tehnikah, primernih kulturnim dobrinam, ter z uporabo najnaprednejših znanstvenih metod in tehnik; v ta namen pa je potrebno tudi *vzpostaviti sistem usposabljanja in izobraževanja za pridobitev strokovnih kvalifikacij pa tudi ustanovitev regionalnih centrov za konzerviranje in restavriranje.* Oblikovanje potrebnih smernic za delo, standardov in usposabljanj naj bo zagotovljeno za osebje odgovorno za materialno varstvo, konservacijo in varnost. *Celotno osebje v muzejih in podobnih ustanovah naj bo tudi usposobljeno za primere naravnih in drugih nesreč,*
- d) spodbujati objave in širjenje zadnjih tehničnih in znanstvenih informacij o vseh vidikih materialnega varstva, konservacije in varnosti premičnih kulturnih dobrin (če je potrebno tudi v zaupni obliki),
- e) izdajati standarde za vso varnostno opremo za muzeje ter javne in zasebne zbirke ter spodbujati njihovo uporabo.

Pomoč in svetovanje naj bi se zagotovilo tudi lastnikom zasebnih zbirk, tako za varnostne ukrepe⁹ kot za strokovna vprašanja – izdelavo inventarjev, zagotavljanje dostopa, obveščanje pristojnih ustanov za dediščino o vsebini zbirk. Poskrbeli naj bi tudi za možne finančne ugodnosti v primeru donacij ali zapuščin muzejem ali drugim podobnim ustanovam.

Posebni zaščitni in varnostni ukrepi se predvidevajo za arheološka nahajališča in cerkvene objekte – s poudarkom na oceni vrednosti ter stopnje tveganja (člen 15). Pri mednarodnih izmenjavah (za razstavne in podobne namene) so premične kulturne dobrine še posebej izpostavljene nevarnostim. *Potrebni so posebni varnostni ukrepi, poleg ustreznih pogojev med prevozom in razstavo (skladno z najvišjimi standardi) je potrebo tudi ustrezno pokritje tveganja, ki je določen in dogovorjen v po-*

⁹ Svetuje se celo ustanoviti neko telo (pri muzeju ali policiji) za svetovalne storitve zasebnim lastnikom za varnostne naprave in druge ukrepe, vključno s požarno varnostjo.

godbi med strankama. Strokovnjaki naj bi določili najustreznejšo obliko pakiranja, vrsto in čas prevoza, spremstvo muzejskega kustosa ali drugega strokovnjaka, ki nadzoruje stanje objekta, pošiljateljica naj bi izdelala popisni list z fizičnim opisom objekta, prejemnica pa naj bi z njim preverila končno stanje objekta po transportu. Vlade tistih držav, preko katerih potuje določena kulturna dobrina, pa naj bi na zahtevo nudile tudi določeno pomoč. Objekti so izpostavljeni tudi na razstavah – tako naj bi ustanova preprečila neposredne ali posredne poškodbe, ki nastanejo ob začasni ali kontinuirani gneči obiskovalcev ali zatrpanosti razstavnih prostorov. Dogovorjene morajo biti tudi metode za merjenje, zapisovanje in reguliranje stopenj vlažnosti. Za svetlobno občutljive objekte pa je treba določiti ustrezne preventivne ukrepe (odločitve glede dnevne svetlobe, vrste osvetlitve, določitev maksimuma osvetlitve v luksih in njihov nadzor).

Znameniti piranski Coppov kartografski kodeks, nastal v letih med 1524 in 1526, na razstavi v Pomorskem muzeju "Sergej Mašera" v Piranu, leta 2001 (Foto: dokumentacija Pomorski muzej "Sergej Mašera" Piran). Iz zbornika "Svetloba in kulturna dediščina", interdisciplinarni posvet ob 50. letnici Centra za konserviranje in restavriranje pri Arhivu Republike Slovenije, Ljubljana, 2006.

Poleg olajšanja administrativnih formalnosti se državam priporoča tudi ureditev čim krajših in enostavnih carinskih formalnosti v primernih prostorih (posebno v primeru "tranzitne" države), poleg tega pa tudi obveščanje diplomatskih in konzularnih predstavništev, ki lahko ustrezno pospešijo urejanje carinskih postopkov (člen 16). Za ustrezno pokritje tveganj ob prevozih in začasnih razstavah (kjer je tveganje najbolj povečano) se poleg zavarovalnih pogodb, svetuje tudi polno ali delno garancijo vlade (člen 10). Z racionalnim managementom muzejev in podobnih ustanov ter s polnim upoštevanjem vseh možnih tveganj pa je mogoče stroške zavarovanj za tveganja znižati.

V izobraževalnih in informacijskih programih naj bi si članice prizadevale za čimširše obveščanje celotne populacije o vrednosti kulturnih dobrin in potreb za njihovo varstvo, zaradi ohranitve lastne kulturne identitete. Pristojne ustanove naj bi na vseh ravneh (nacionalni, regionalni, lokalni) posredovale znanja o premičnih kulturnih dobrinah tako otrokom, kot mladini in odraslim – ob čemer je izpostavljen pomen dobrin, in ne le njihova komercialna vrednost. Za boj proti krajam, nelegalnim izkopavanjem, vandalizmu ali uporabi ponaredkov naj države članice ustanovijo in okrepijo službe odgovorne za preprečevanje tovrstnih kaznivih dejanj. Zagotovile naj bi se sankcije ali ustrezni ukrepi v okviru kazenskega ali civilnega zakonika, lahko pa tudi z administrativnimi ukrepi. V primeru kraje, plenjenja, sprejemanja, nelegalnega prilaščanja premičnih kulturnih dobrin ali namernega povzročanja škode, naj bi sankcije imele teže kaznivih dejanj. Zagotoviti bi bilo treba tudi boljšo koordinacijo vseh odgovornih organov in različnih vpletenih sektorjev, kot so muzejski kustosi ter trgovci z umetninami in antikvitetami – z namenom preprečevanja kaznivih dejanj v zvezi s premičnimi kulturnimi dobrinami, ter hkrati organizirati sistem hitre informiranosti o takih primerih (člen 19, c). Prav tako naj bi zasebni zbiratelji ter trgovci z umetninami in antikvitetami obveščali odgovorne organe v primerih pojave ponaredkov.

Za tveganja, ki so jim kulturne dobrine izpostavljene med prevozom in začasno razstavo, se priporoča (z zakonodajno ali drugo predpisno obliko) uvedbo vladnih garancij ali delni prevzem tveganj s strani države oz. zadevajoče skupnosti, kar v nekaterih državah že obstaja. Vendar pa se vladne garancije ne dajejo v primeru, če se kulturne dobrine uporabljajo v komercialne namene (člen 22).

Priporočilo tudi svetuje, da naj bi muzeji in podobne ustanove obvezno uvedle načela upravljanja tveganj ("risk management"), vključujoč določitev,

klasifikacijo in oceno tveganj, kot tudi nadzor in financiranje vseh možnih tveganj. Ob tem bi morale vse tovrstne ustanove pripraviti interni priročnik za ukrepanje, izvesti občasno oceno vseh možnih tveganj in največjo možno izgubo, opraviti analizo obstoječih pogodb in njihovih vrednosti, izvesti analizo tržišča (ter se odločiti za nova povabila) (člen 24).

Zadnji 25. člen opredeljuje oblike mednarodnega sodelovanja med članicami na tem področju. Priporoča se sodelovanje z medvladnimi in nevladnimi organizacijami, ki so pristojne za tveganja in njihovo preprečevanje. *Na mednarodni ravni se priporoča krepitev sodelovanja odgovornih organov za preprečevanje kraje in nelegalnega trgovanja s kulturnimi dobrinami, pa tudi za odkrivanje ponaredkov – predvsem pa medsebojno hitro širjenje uporabnih informacij o nelegalnih aktivnostih, preko obstoječih kanalov za te namene.* Po potrebi se lahko sklepajo tudi sporazumi o sodelovanju glede pravne pomoči in preprečevanja kaznivih dejanj. Priporočena so redna mednarodna usposabljanja specializiranega osebja s področja konzerviranja in restavriranja premičnih kulturnih dobrin ter s področja ocene tveganj. V sodelovanju s specializiranimi mednarodnimi ustanovami se priporoča izdelava etičnih in tehničnih standardov za varstvo premičnih kulturnih dobrin, prav tako pa tudi izmenjava znanstvenih in tehničnih informacij ter inovacij za materialno varstvo in konzervacijo premičnih kulturnih dobrin.

2. Priporočilo o varovanju ogroženih kulturnih dobrin, ki jih ogrožajo javna ali zasebna dela, sprejeto 19. novembra 1968 (Recommendation concerning the Preservation of Cultural Property Endangered by Public or Private works)¹⁰

Priporočilo poskuša zaščititi ogrožene kulturne dobrine zaradi povečane industrializacije in intenzivnega urbanističnega razvoja, zato nalaga vladam zakonodajne obveznosti, s katerimi bi le-te zavarovali v postopkih ustreznega načrtovanja. Navezuje se na Deklaracijo o načelih mednarodnega kulturnega sodelovanja, iz leta 1966 (opis spodaj) z namenom ohranitve kulturnih dobrin ter zagotavljanja njihove dostopnosti in predstavitve – z namenom promoviranja nacionalnega in mednarodnega turizma ter izobraževanja. Definicija "kulturne dobrine" zajema tri kategorije: a) nepremič-

nine (arheološka najdišča, zgodovinska prizorišča in etnološke strukture, ipd.), b) *premične dobrine kulturnega pomena* in c) še neodkrita in nekatalogizirana najdišča ter preostanki preteklosti, ki so umetniško ali zgodovinsko pomembni. Našteti so devet kategorij urbanističnih posegov,¹¹ ki lahko ogrozijo kulturne dobrine. *Določa se nujnost nastančnih registrov in pregledov kulturnih dobrin, ker je izključno to lahko osnova za njihovo zakonsko zavarovanje (nacionalno ali mednarodno, op. N. Gl.).* Ukrepi zavarovanja morajo zajeti celotno strukturo, prioriteta pa je rešitev ohranitve "in situ",¹² da se ohranijo zgodovinske povezave in kontinuiteta. Le v primeru prevlade ekonomskih in socialnih razlogov se lahko kulturno dobro (ob vseh potrebnih študijah, objavah, ipd.) premakne, ponovna postavitve pa mora biti enaka prvotni. Ukrepi in sredstva, ki naj bi jih zagotovile države zajemajo poleg sprejetja ustrezne zakonodaje tudi:

- finančne ukrepe (davčne stimulacije in omejitve, proračunska sredstva),
- administrativne ukrepe (odgovornost, koordinacija pri interesnih sporih, ustrezno kadrovanje, načini odločanja),
- postopke za rešitev kulturnih dobrin (vnaprejšnja zaščita celotnih mestnih jeder, označba teritorija, vnaprejšnja določitev stopnje obnove in namenov uporabe, vnaprejšnja *predkupna pravica države ali razlastitev*),¹³
- kazni in globe (pri namerni škodi ali zane-marjanju določene s kazenskim zakonikom, obnova na stroške povzročitelja, zaplemba dobrine brez nadomestil v primeru prikrivanja nje-nega obstoja),
- obnovitvena in restavratorska dela (se zahtevajo od lokalnih oblasti ali zasebnikov z možno tehnično in finančno pomočjo),
- nagrajevanje (ustanovam za dosežke in finančna nagrada posameznim državljanom za prijave in novosti),
- svetovanje (manj razvitim članicam),
- izobraževalne programe (objave, javni prikazi v muzejih, razstave o poškodbah in dosežkih, vesplošno izobraževanje, mednarodno sodelovanje).

¹¹ Poleg novogradenj in obnovitvenih del tudi rečne regulacije, jezovi, komunalne napeljave, ipd.

¹² Latinsko – na kraju samem, na originalni lokaciji.

¹³ Pri premični kulturni dobrini (kar velja tudi za arhivsko gradivo), ki bi bila ogrožena, določa 26. člen pridobitev dobrine s predkupno pravico države (na nacionalni ali lokalni ravni), v skrajnih primerih pa je možna tudi razlastitev.

¹⁰ http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=13085&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html

3. Priporočilo o mednarodnih načelih, uporabljenih pri arheoloških izkopavanjih, sprejeto 5. decembra 1956 (Recommendation on International Principles Applicable to Archeological Excavations)¹⁴

Ker arhivsko gradivo običajno ni predmet izvajanja arheoloških izkopavanj, dajem tu le osnoven opis, ker se priporočilo nanaša na kulturno dediščino v širšem pomenu. Poleg definicije kaj to je arheološko izkopavanje so določila o primernem zavarovanju vseh vrst spomenikov (premičnih in nepremičnih objektov) arheološkega pomena. Vsaka članica-podpisnica pa naj bi sprejela širša določila glede obveznosti prijave najdenih objektov arheološkega pomena. Namen priporočila je varstvo arheološke dediščine, ki naj bi jo zagotovila vsaka država članica, na različne načine, vključno s kaznimi, razlastitvami objektov, določanjem pravnega statusa arheološkega zemljišča ter z razvrščanjem zgodovinskih spomenikov. Kljub raznolikim tradicijam držav se priporoča, da se v sklopu centralne državne uprave določi osrednji organ varstva tovrstne dediščine, oz. organizacija, ki ima zakonske možnosti ukrepanja. Ta služba naj bi sodelovala z raziskovalnimi instituti in univerzami pri tehničnem usposabljanju osebja za izkopavanje. Zagotovljena naj bi bila tudi finančna sredstva za njegovo delo (člen 6). Vsaka članica naj bi tudi izvajala nadzor za restavriranje arheoloških najdb in objektov; za vsako odstranitev spomenikov *'in situ'* pa je potrebno dovoljenje pristojne ustanove (člen 7 in 8). Predstavitve arheoloških najdb in znanstvenih odkritij javnosti je še posebej poudarjena – v ta namen ustanovitev stalnih osrednjih in regionalnih arheoloških zbirk ter muzejev na lokacijah pomembnejših najdišč. Zaželeno je tudi sodelovanje študentov pri izkopavanjih, prikaz rezultatov v znanstvenih objavah, ponudba organiziranih ogledov, priprava razstav in predavanj o izkopavanjih (člen 12). Mednarodno sodelovanje predvideva skupne mednarodne misije znanstvenikov iz tujih ustanov, še posebej v primeru pomanjkanja tehničnih in drugih virov iz same države članice. Tu so določeni koncesijski pogoji, ki določajo tudi moralne in finančne garancije v koncesijski pogodbi, omogočen mora biti dostop tujih ekspertov tudi v času izkopavanja, ter posebne določbe glede začasnega izvoza za študijske ali konservatorske namene. Zagotovljene morajo biti znanstvene pravice (pravice in dolžnosti teama za izkopavanje), potrebna dokumentacija in znanst-

vene objave o izkopavanjih (z izvlečki v tujih jezikih). Ob tem so zaželeno tudi znanstvene razprave in regionalna srečanja. Obstaja pa tudi določilo o potrebnosti zakonskega nazora vsake države članice pri trgovini antikvitet, z namenom zaščite arheološke dediščine in nahajališč. Za objekte, ki so izven tega varstva pa velja, da jih tuji muzeji lahko pridobivajo za svoje znanstveno in izobraževalno nalogo. Poudarjeni pa so preventivni ukrepi vsake države za preprečitev skrivnih izkopavanj ter poškodb spomenikov (člen 29). Mednarodno sodelovanje pri izvajanju teh ukrepov naj bi pripomoglo k učinkovitosti ter k vrnitvi objektov odtujenih in izvoženih s skrivnimi izkopavanji. V primeru obo-roženih spopadov naj ne bi izvajali arheoloških izkopavanj (člen 32). Med državami članicami se lahko sklepa posebne bilateralne dogovore za izvajanje tega priporočila. Želela bi dodati, da četudi arheologija ni v neposredni povezavi z arhivsko stroko, pa so v svetovnem okviru pomembni tudi ostanki pisne dediščine (papirusi – Egipt, ipd.)

Mednarodno sodelovanje

4. Deklaracija o načelih mednarodnega kulturnega sodelovanja, sprejeta 4. novembra 1966 (Declaration of Principles of International Cultural Co-operation)¹⁵

Izhaja iz idej (zapisanih v statut UNESCO) široke razširjenosti kulture in izobraževanja človeštva (za pravico, svobodo in mir), ki so za dostojanstvo človeka nepogrešljiva in častna dolžnost, izpolnjujejo pa naj jo vsi narodi v duhu vzajemne pomoči in skrbi. Temeljna načela deklaracije so: a) da ima vsaka kultura svoj ponos in vrednost, ki morata biti spoštovana in ohranjena, b) vsak narod ima pravico in dolžnost razvijati lastno kulturo in c) ob bogati raznolikosti ter z vzajemnim vplivom druga na drugo, tvorijo vse kulture skupno kulturno dediščino, ki pripada vsemu človeštvu. Mednarodno sodelovanje naj bi zajelo vse vidike intelektualnih in ustvarjalnih dejavnosti v izobraževanju, znanosti in kulturi. Načini 'kulturnega sodelovanja' so lahko bilateralni, multilateralni, regionalni ali univerzalni, ob čemer je to pravica in dolžnost vseh narodov, ki naj bi si izmenjevali znanja in veščine, z lastnim promoviranjem ter ob spoštovanju raznolikosti in značilnosti vsake kulture.

¹⁴ <http://unesdoc.unesco.org/images/0011/001145/114585e.pdf#page=40>

¹⁵ http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=13147&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html
<http://unesdoc.unesco.org/images/0011/001140/114048e.pdf#page=82>

Sodelovanje Arhiva RS z Upravo kitajskih državnih arhivov; razstava v Ljubljani "Biseri kitajskih arhivov" v letu 2005.

Poudarek je na idejah in vrednotah, ki vodijo v ustvarjanje prijateljskega in mirovnega razpoloženja – izogibali naj bi se vsakega sovražnega odnosa in izražanja teh mnenj. Izmenjava dosežkov za dosego obojestranske koristi naj temelji na širokogrudni vzajemnosti in naj bo osnova za stabilne in dolgoročne odnose med narodi. Sodelovanje naj bi še posebej zajelo etično in intelektualno izobraževanje mladine v duhu prijateljstva, mednarodnega razumevanja in miru ter naj bi promoviralo šolanje doraščajoče generacije. V kulturnih odnosih naj bi države upoštevale načela Združenih narodov – spoštovanje suverenosti držav in nevmešavanja v zadevah, ki so dejansko v nacionalni zakonodajni pristojnosti. Deklaracija naj bi se prav tako uresničevala v skladu s človeškimi pravicami in temeljnimi svoboščinami.

5. Priporočilo o mednarodni izmenjavi kulturnih dobrin, sprejeto 26. novembra 1976 (Recommendation concerning the International Exchange of Cultural Property)¹⁶

Izhaja iz temeljne predpostavke, da je kulturna dobrina osnovni element civilizacije in nacionalne kulture, zaželeno pa je vzajemno poznavanje drugih kultur in njihova promocija. Priporočilo se loti reševanja praktičnih problemov tega področja, kot so na primer revnejše države in institucije – kajti mednarodni promet kulturnih dobrin je močno odvisen od aktivnosti iščočih držav (oz. ustanov). Posledično, vrednost take dobrine narašča in postaja za revne države nedostopna, posredno pa to spodbuja tudi nelegalno trgovino. Poleg tega so

se običajne aktivnosti izmenjave kulturnih dobrin pojavljale večinoma v unilateralni obliki, s kratkotrajnimi izposojami, srednje ali dolgoročnimi depoziti, ali donacijami. Pa tudi te oblike so bile številčno ter po obsegu omejene (celo s prepovedjo), zaradi mnogih ne le stroškovnih ovir pač pa tudi kompleksnosti zakonodaj in praks – prizadevanja zatoorej gredo v smeri odstranjevanja ovir ter promoviranja vzajemnega zaupanja ustanov obeh strani. Naslednji problem, ki ga skuša priporočilo reševati je področje izmenjave kulturnih dobrin – predvsem tistih, ki so duplikati ali so sekundarne vrednosti za neko ustanovo, medtem, ko lahko za drugo kulturo (v drugi državi) predstavljajo pravo bogastvo.¹⁷ Boljša izraba mednarodne skupnosti kulturne dediščine naj bi šla v smeri sistematične politike izmenjav med kulturnimi ustanovami, ki bi sodelovale s svojimi "predmeti-presežki", v zameno za objekte, ki jih sama potrebuje. Taka politika izmenjav je že bila priporočena v različnih mednarodnih sporazumih, ki so bili rezultat Unesovega dela.

Izmenjava arhivskega gradiva z Avstrijo – med Arhivom Republike Slovenije in Koroškim deželnim arhivom iz Celovca; Ljubljana, 12. 6. 2001.

Učinki teh instrumentov so žal ostali omejeni, praksa izmenjave med nepristranskimi kulturnimi ustanovami ni bila široko razširjena ter dejansko izpeljani tovrstni postopki so običajno ostali zaupni in neobjavljeni.

Definicije priporočila so:

- a) kulturna ustanova je vsaka stalna ustanova javnega pomena za hrambo, raziskovanje ter pridobivanje in širjenje zbirk kulturnih dobrin, ki si

¹⁶ http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=13132&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html

¹⁷ Tu so mišljene kulturne dobrine, ki so v lasti države, hranjene v kulturnih ustanovah ter so zadostno dokumentirane – gre pa za kulturne objekte neizpodbitne kakovosti in izvora ter jih imajo vse kulturne ustanove, ne glede na njihovo finančno zmogljivost.

- prizadeva za njihovo javno dostopnost ter jo je pooblastila pristojna javna oblast države,
- b) kulturne dobrine so predmeti, ki so izraz in dokaz človeške dejavnosti in razvoja narave, ter imajo po mnenju pristojnih državnih teles zgodovinske, umetniške, znanstvene ali tehnične vrednosti (kategorije navedene spodaj),
- c) mednarodna izmenjava je vsak prenos lastništva, uporabe ali skrbništva kulturne dobrine med državami ali kulturnimi ustanovami različnih držav, bodisi v obliki izposoje, depozita, prodaje ali donacije, izvedene pod dogovorjenimi pogoji obeh strani.

Za kulturno dobrino veljajo naslednje kategorije:

- zoološki, botanični ali geološki primerek,
- arheološki objekti,
- objekti ali dokumentacija etnološkega pomena,
- dela upodablajoče umetnosti in druge uporabne umetnosti,
- literarna, glasbena, fotografska in kinematografska dela,
- arhivsko gradivo in dokumenti.¹⁸

¹⁸ Podčrtala avtorica članka.

Vsaka država nosi odgovornost ne le do svoje nacionalne pač pa tudi do celotne mednarodne skupnosti, kajti njene kulturne dobrine so sestavni del kulturnih dobrin vsega človeštva, zato tudi morajo države sprejeti določene ukrepe, bodisi s prilagoditvijo obstoječe ali s sprejemom nove zakonodaje za namen izmenjave kulturnih dobrin (npr. za dedovanja, obdavčitve, carinske dajatve, ipd.). Namen ukrepov je olajšati mednarodne izmenjave med kulturnimi ustanovami, bodisi za trajni ali začasni izvoz ali uvoz kulturne dobrine, kot tudi za prenos lastništva ali opustitev obvez za kulturno dobrino, ki je pripadala javnim ali kulturnim ustanovam. *Taka dejanja naj bi se izvajala neposredno pod državno avtoriteto ali preko kulturnih ustanov, s pisnimi zahtevki ter ponudbami mednarodnih izmenjav kulturnih dobrin. Ob čemer je zelo pomembno, da je pravni status zadevnih dobrin usklajen z nacionalno zakonodajo in da ima ponujajoča ustanova pravno osnovo za ta namen. Ponudbe za izmenjavo morajo vsebovati popolno znanstveno, tehnično in po potrebi tudi pravno dokumentacijo, za zagotovitev najugodnejših pogojev za uporabo dobrine, konzerviranje in po potrebi restavriranje določenih predmetov. Sporazum o izmenjavi mora zajeti navedbo, da je prejemna ustanova pripravljena izvesti konzervatorske ukrepe za ustrezno varstvo zadevne kulturne dobrine. Da se omogoči mednarodna izmenjava, je potrebno dodeljevanje dodatne finančne pomoči kulturnim ustanovam ali rezerviranje dela obstoječe finančne ravnani. Posebna pozornost bi morala biti namenjena problemom kritja tveganj, ki so jim izpostavljene kulturne dobrine v času izposoje in prevoza, pa tudi vladnim garancijam in sistemu kompenzacij za izposajo objektov velike vrednosti (ki že obstajajo v določenih državah). V skladu z zakonodajno prakso naj bi države raziskale tudi možnost za zaupanje izvedbe koordinacije mednarodne izmenjave ustreznim specializiranim organizacijam.*

Organizirati je tudi potrebno obširno informacijsko ter spodbujevalno kampanjo,¹⁹ namenjeno vsem kulturnim ustanovam, v vseh državah, za strokovno osebje vseh kategorij (administrativno, akademsko, znanstveno) na področju nacionalne kulturne dediščine. *Kulturne ustanove, ki že imajo sklenjene sporazume o mednarodni izmenjavi kulturnih dobrin, naj bi objavile vsa splošna določila,²⁰ ki lahko služijo kot model.* Pristojne organizacije kot je ICOM morajo pripraviti in razširiti

¹⁹ Ob pomoči regionalnih, nacionalnih, mednarodnih, medvladnih ter nevladnih organizacij.

²⁰ Ne pa tudi določil o točno določenih predmetih, njihovem ovrednotenju ter tehničnih podrobnostih.

priročnik z opisom vseh možnih oblik kroženja kulturnih dobrin, z modeli pogodb in zavarovalniškimi pogodbami. Za lažjo izvedbo predhodnih študij za sklenitev sporazumov o izmenjavi, naj bi v vsaki državi spoštovali sledeče: a) ustanove vseh držav, ki izvajajo varstvo kulturnih dobrin, morajo izdajati različne publikacije (knjige, periodiko, muzejske in razstavne kataloge, fotografsko dokumentacijo), b) v vsaki državi je treba vzpostaviti evidenco z vlogami ponudb in zahtevkov. V primeru tehničnih problemov pri izvedbi tovrstne izmenjave, se lahko zaprosi za mnenje ekspertov, imenovanih na osnovi konzultacije z Generalnim direktorjem UNESCO. Na ta način se omogoča kulturnim ustanovam, da povečajo svoje zbirke s kulturnimi dobrinami neizpodbitnega izvora, skupaj z dokumentacijo o njihovem celotnem kulturnem pomenu. S spodbujanjem tovrstnih izmenjav pa se posredno vpliva tudi na preprečevanje vseh oblik nelegalnega trgovanja kulturnih dobrin.

Temeljne listine

6. Konvencija o varstvu svetovne kulturne in naravne dediščine, sprejeta v Parizu 16. novembra 1972 (Convention concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage, 1972),²¹ ki jo je SFRJ sprejela v letu 1974 (Uradni list SFRJ, št. 56/1974).

Za zaščito svetovne dediščine izrednega pomena ter hkrati za vzpostavitev obveznosti mednarodne skupnosti je bila sprejeta ta temeljna konvencija, ki pomeni osnovo za vzpostavitev *mednarodno poznega seznama svetovne dediščine*. Potrebna je bila predvsem zaradi spreminjajočih se družbenih in ekonomskih pogojev, ob katerih je nastala ogroženost obeh zvrsti dediščine, naravne in kulturne, ter zaradi pojavov 'morbidnega fenomena uničevanja'. Pomanjkanje finančne podpore za ohranitev dediščine pa tako stanje samo še poslabša. **Z konvencijo se vzpostavlja učinkovit sistem kolektivnega varstva dediščine svetovne vrednosti, organiziran na trajni osnovi ter z upoštevanjem modernih znanstvenih metod.** Uvodni členi določajo tri definicije za naravno dediščino (naravne oblike, geološke in fiziografske formacije ter naravne lege) in tri za kulturno dediščino (spomeniki, skupina objektov, nahajališča). **Obveznosti varstva do dediščine na lastnem teritoriju pripadejo samim državam članicam, v najboljši meri ter**

skladno z lastnimi možnostmi, brez mednarodne pomoči, predvsem glede finančnih, znanstvenih, umetnostnih in tehničnih virov. Vsaka članica naj bi poleg sprejetja politike za vključevanje kulturne in naravne dediščine v življenje skupnosti in dolgoročnega načrtovanja, zagotovila tudi delovanje potrebnih služb za njihovo varstvo oz. jih ustanovila – omenjene službe naj bi izvajale znanstvene in tehnične raziskave o možni ogroženosti dediščine. Potrebni ukrepi za identifikacijo in varstvo dediščine zajemajo pravne, znanstvene, tehnične, administrativne in finančne ukrepe. Zaželen je tudi razvoj nacionalnih in regionalnih centrov za usposabljanje.

Do danes je še vedno edini vpis Slovenije v seznam svetovne dediščine za Škocjanske jame.

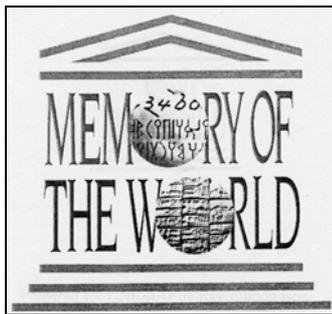

Notranjost Škocjanskih jam, vpis v UNESCO seznam svetovne dediščine 28. 11. 1986, poleg ostalih odločujočih meril gre tu za največji doslej znani podzemni kanjon na svetu (<http://www.park-skocjanske-jame.si/>).

Konvencija opozarja, da je ob polnem spoštovanju suverenosti vsake države, na teritoriju katere se dediščina nahaja, le-ta sestavni del svetovne dediščine – varstvo le-te pa je dolžnost celotne mednarodne skupnosti in na temelju sodelovanja. Omogočena je tudi medsebojna pomoč članic. Predvidena je ustanovitev "Odbora za svetovno dediščino" pri UNESCO, s petnajstimi članicami, ki naj bi enakovredno zastopale kulture različnih svetovnih regij, strokovni člani pa so tudi

²¹ <http://unesdoc.unesco.org/images/0011/001140/114044e.pdf#page=134>

iz treh mednarodnih organizacij: Centra za študije varstva in restavriranja kulturnih dobrin (v Rimu), ICOMOS-a, in Mednarodnega združenja za ohranjanje narave in naravnih virov (IUCN). Odbor ima lahko tudi dodatna posvetovalna telesa, lahko pa povabi tudi širšo javnost, zasebne organizacije oz. posameznike k razpravi. Glede postopkov za vpis v mednarodno poznani "Seznam svetovne dediščine" velja, da naj bi vsaka država-članica pripravila svoj neobširen seznam primerne kulturne in naravne dediščine z vso potrebno dokumentacijo ter ga posredovala 'Odboru za svetovno dediščino' v preučitev. Veljaven "Seznam svetovne dediščine" mora biti stalno objavljen ter dopolnjen s spremembami vpisane dediščine izjemnega svetovnega pomena po posebnih kriterijih in pod že opisanimi pogoji. Posledično to pomeni, da se mora vsaka država strinjati z vpisom dediščine, ležeče na njenem teritoriju. Dopolnjen seznam mora biti objavljen vsako drugo leto (člen 11, odstavek 1 in 2).

Arhivi se lahko na svetovni ravni vključujemo v program za varstvo dokumentarne oz. pisne dediščine, namenjen knjižnicam in arhivom, imenovan "Memory of the World Program". V letu 2007 je bilo 38 novih vpisov pisne dediščine na seznam "Spomin sveta", ki ima skupno od leta 1997 (z začetkom programa) skupno 158 vpisov iz celega sveta. Med njimi so svetovno poznani dokumenti: Francija – Deklaracija o pravicah človeka in državljana (1789), Avstrija – Končni dokument Dunajskega kongresa (1815), Nemčija – Beethovnova 9. simfonija (1770–1827), Poljska – Kopernikovo delo "De revolutionibus libri sex" (iz 1520, hranjeno v knjižnici Krakova), Danska – rokopisi in korespondenca Hans Christian Andersena, Švedska – arhiv družine Nobel (1840–1900), Srbija – arhiv Nikole Tesle, (1856–1943, v Srbiji rojeni državljani ZDA), ipd.²²

²² Celoten seznam je na: <http://portal.unesco.org/> (Memory of the World Register) http://portal.unesco.org/ci/en/ev.php-URL_ID=24786&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html

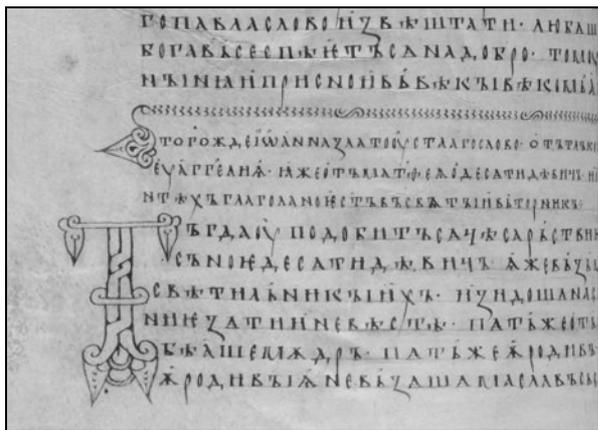

Deklaracija o pravicah človeka in državljana, končno različico je 26. avgusta 1789 sprejela francoska konstituenta; zaradi univerzalne narave zapisanih pravic, je imela velik vpliv na poznejše podobne dokumente.²³

Slovenija je sodelovala v "Evropski nominaciji", treh držav Poljske, Rusije in Slovenije z rokopisom Codex Suprasliensis (iz 10. stol.), to je najobsežnejši rokopis (285 pergamentnih folij) v staro-cerkveni Slovanščini, ki se hrani v treh državah (v Sloveniji v Narodni in univerzitetni knjižnici) in je zelo pomemben za raziskave slovanskih jezikov. V letu 2007 je bil kodeks vpisan v seznam "Spomin sveta".

²³ Francosko: *La Déclaration des droits de l'Homme et du citoyen*, slovenski prevod celotnega besedila deklaracije na <http://sl.wikipedia.org>.

Codex Suprasliensis – Mineia četia, Mart (The Suprasl Codex – Menology, March), foto Nacionalna knjižnica v Varšavi.

UNESCO konvencija o varstvu svetovne dediščine določa tudi "**Seznam ogrožene dediščine**". Ta zajema že vključene dobrine in objekte v "**Seznam svetovne dediščine**", ki pa so iz različnih razlogov ogroženi, ter za obranitev potrebujejo pomembnejše posege – in s tem namenom je zaprosena mednarodna pomoč (po določenih konvencije). Vzroki za resno ogroženost so lahko različni: izginotje zaradi pospešenega slabšanja stanja dediščine, širok rang javnih ali zasebnih projektov ter pospešenega urbanega in turističnega razvoja, uničenje zaradi spremembe namembnosti uporabe ali lastništva zemljišča, bistvene spremembe iz nepoznanih razlogov, zapuščenost iz kakršnega koli razloga, nevarnost oboroženega spopada, katastrofe, potresi, večji požari, vulkanski izbruhi, poplave, udori, sprememba vodne gladine ter valovi plimovanj. Države članice konvencije morajo za svojo dediščino izdelovati tovrstne študije. 12. člen konvencije pa opozarja, da četudi kulturna ali naravna dobrina ni vpisana v omenjena seznama, še ne pomeni da le-ta nima izjemne svetovne vrednosti. Države članice lahko posredujejo zahteve za mednarodno pomoč "Odboru za svetovno dediščino", ki jih preuči, določi vrsto in obseg pomoči ter sklene pogodbo z vlado določene članice (členi, 13, 19–26) – v njej so določeni pogoji programa mednarodne pomoči ter odgovornosti države za nadaljnje varstvo dediščine. Vse odločitve Odbora temeljijo na poročilih strokovnjakov. Določi se prioritete dela, urgentnost potrebnega posega ter preuči se vire in lastna sredstva članice – do kakšne mere lahko sama zagotovi zaščito dediščine. Velja splošno pravilo, da se za potrebno delo zagotovi le del mednarodne finančne pomoči, precejšen pa naj bi bil tudi delež same članice (razen v primeru pomanjkanja lastnih virov).

Za namen mednarodne pomoči je ustanovljen poseben "Sklad za varovanje svetovne kulturne in naravne dediščine", katerega porabo določa omenjeni Odbor. Viri sklada so obvezni,²⁴ možni pa so tudi prostovoljni prispevki članic te konvencije, darila in volila (članic in drugih držav, organizacij in posameznikov). Seznam dediščine, ki je prejela mednarodno pomoč, je z dopolnitvami stalno objavljen. Ob tem je pomembno, da ne smejo biti, ob finančnem prispevku za sklad, postavljeni nobeni politični pogoji (člen 15/4). Članice konvencije pomagajo tudi pri organizaciji mednarodnih kampanij za zbiranje prispevkov.

Primer take mednarodne pomoči je bil značilen za obnovo Dubrovnika po vojnih poškodbah, konec 90-tih let.

Obnova Dubrovnika zaradi vojnih poškodb je trajala do 2003 tudi z mednarodno pomočjo in UNESCO.²⁵

Konvencija določa tudi stalno obveščanje javnosti o pretečih nevarnostih za dediščino ter o vseh dejavnostih povezanih z varstvom in obnovo. Ta naloga naj bi bila izpostavljena tudi v izobraževalnih programih. Tako odbor kot tudi članice konvencije naj bi v poročilih stalno obveščale Generalno Skupščino UNESCO o izvajanju teh dejavnostih ter o pravnih in administrativnih ukrepih na tem področju. Tudi ne-članice UNESCO lahko pristopijo in sprejmejo konvencijo. Prav tako se lahko vsaka država-pristopnica konvenciji naknadno odpove.

²⁴ Članice konvencije redno prispevajo skladu, vsako drugo leto, procent sredstev, določen na osnovi njihovih virov (generalna skupščina UNESCO).

²⁵ Do leta 2003 je bilo za obnovo zaščitene dediščine preko Zavoda za obnovo Dubrovnika porabljenih preko 19 milijonov dolarjev in še dodatno približno enak znesek iz drugih in lastnih virov. Ocena UNESCO strokovnjakov pa je, da je bila obnova izvedena z upoštevanjem vseh mednarodnih standardov (vir: "Visoke ocjene obnovi grada", Slobodna Dalmacija, 28. 10. 2004)

7. Priporočilo o varstvu kulturne in naravne dediščine na nacionalni ravni, sprejeto 16. novembra 1972 (Recommendation concerning the Protection, at National Level, of the Cultural and Natural Heritage)²⁶

Definicije kulturne in naravne dediščine so zelo podobne definicijam navedenim v Konvenciji o varstvu svetovne dediščine (zgoraj), s to razliko, da ne gre za dediščino svetovnega pač pa nacionalnega pomena (iz vidika znanosti, zgodovine, arheologije oz. ohranitve naravne lepote). Osrednja v priporočilu je *nacionalna politika*, ki naj bi jo vsaka država, skladno z lastno jurisdikcijo, oblikovala, razvila in uresničevala kolikor je v njeni moči za učinkovito zaščito, ohranitev in predstavitev kulturne in naravne dediščine, z uporabo znanstvenih, tehničnih in drugih virov. Na ta način se državam dodeli odgovornost do dediščine na njenem ozemlju, tako v odnosu do nacionalne kot tudi do mednarodne skupnosti. Kulturna in naravna dediščina mora biti zajeta kot homogena celota, ne zgolj nekega dela z izjemno lastno vrednostjo, pač pa tudi skromnejših predmetov, ki tekom časa pridobijo kulturno ali naravno vrednost.

Ob tem je poudarjen *pomen naravne in kulturne dediščine kot razvojni faktor* – ki naj bi bil pomemben vidik pri načrtovanju regionalnega razvoja na nacionalni, regionalni ali lokalni ravni. *Tovrstna politika naj bi kulturni in naravni dediščini dodelila prostor v življenju neke skupnosti, vsak del dediščine naj bi bil sestavni del družbenega, ekonomskega, znanstvenega in kulturnega življenja danes in v prihodnosti.*

Pretorska palača v Kopru – namembnost dediščine od leta 2001: mestna hiša, županstvo in sedež občinskega sveta, poročna dvorana, turistična informativna točka (TIC).

Iz tega razloga narašča pomen finančnih virov, ki naj bi jih zagotovile javne institucije za varstvo in predstavitev dediščine. Splošna javnost pa bi morala biti ustrezno obveščena ter (s predlogi) sodelovati pri izvajanju ukrepov za varstvo in predstavitev dediščine – *upoštevala naj bi se tudi možnost finančne podpore iz zasebnega sektorja.*

Poleg pravnih določil in ukrepov v okviru nacionalnih možnosti so posebne zahteve za usposabljanje in izobraževanje znanstvenega, tehničnega in administrativnega osebja zadolženega za identifikacijo dediščine, njeno materialno varstvo, konzervacijo ter izvedbo raznih programov. *Priporočila se organizirano sodelovanje med strokovnjaki različnih disciplin ob študiju tehnično-konzervatorskih problemov ter uporaba laboratorijev oz. njihovo ustanavljanje za reševanje znanstvenih problemov.*

Tečaj za restavradorje v Arhivu RS pod vodstvom prof. Christopherja Clarksona iz Oxforda oktobra leta 2005.

Specializirane službe naj bi (v prizadevanjih za ohranitev in predstavitev dediščine) enakopravno sodelovale z drugimi javnimi službami, odgovornimi za načrtovanje regionalnega razvoja ter za najpomembnejša javna dela, okolje, gospodarsko in družbeno načrtovanje. Potrebno je skrbno načrtovanje turističnega razvoja, vključujoč kulturno in naravno dediščino z brez okrnitve njenih bistvenih značilnosti ali pomena. Pri velikih projektih se pričakuje kontinuirano sodelovanje in koordinacija dogovorov, skladnih z raznolikimi interesi. Potrebna je tudi razdelitev pristojnosti na organe federalne, regionalne in lokalne ravni. Reden nadzor ohranjanja dediščine naj bi dosegli s periodičnimi inšpekcijami. Z restavriranjem naj bi ohranili prejšnjo funkcijo dediščine ali ji dodelili ustrezno novo, brez zmanjšanja kulturne vrednosti. Prav tako naj bi bila ohranjena, s časom dosežena, harmonija spomenika z okolico in človeškim faktorjem. Dediščina naj bi bila obvarovana pred škodljivimi

²⁶ <http://unesdoc.unesco.org/images/0011/001140/114044e.pdf#page=145>

učinki tehnološkega razvoja, pred vibracijami in udarnimi učinki, varovana naj bi bila pred onesnaženjem in možnimi naravnimi nesrečami.

Robbov vodnjak (iz leta 1751) pred Mestno hišo v Ljubljani, restavratorska dela so pričela v letu 2005, postavitve kopije 16. novembra 2006, postavitve restavriranega originala v Narodno galerijo pa se pričakuje v letu 2008.²⁷

Ker so pogoji za rehabilitacijo objekta ali spomenika po državah zelo različni, naj bi se izvedla družboslovna raziskava o družbenih in kulturnih potrebah določene skupnosti. Poleg tega naj bi študije upoštevale razvoj prometa, komunikacij, avdiovizualne tehnike, avtomatske obdelave podatkov ter drugih tehnologij kot tudi razvojne trende kulture in rekreacije, zato da bi lahko javnost uživala kulturno ali naravno dediščino, skladno z nje-

nim prostorom. Posvetovanje je zaželeno ne le z lokalnimi oblastmi pač pa tudi s predstavniki prebivalcev.

Pravni ukrepi vsake države-članice naj bi z zakonodajo in uredbami zajeli tako varstvo dediščine v javni lasti (javne ustanove) kot tudi pri zasebnih lastnikih. V primeru nujnih konservatorskih posegov na zasebni lastnini, lahko pristojne ustanove zahtevajo povrnitev stroškov, v skrajnih primerih pa so tudi pristojne za razlastitev zaščitene objekta ali naravne dediščine pod pogoji določenimi v nacionalni zakonodaji. Kakršna koli sprememba lastništva pa ne spremeni varstva in izvajanja ukrepov za zaščito dediščine. V primeru prodaje zaščitene dediščine (objekta ali dela narave) naj bi bil kupec informiran, da je le-ta pod zaščito. Administrativne in kazenske sankcije za kršenje varstva dediščine naj bi bile skladne z nacionalnimi zakonskimi pristojnostmi. Potrebna je tudi zagotovitev finančnih ukrepov. Poleg ustreznih finančnih virov (proporcionalno glede na pomembnost zaščitene dediščine) se priporočajo davčne olajšave za investiranja v dediščino in v primeru donacij, priporočena pa so tudi bančna posojila pod ugodnejšimi pogoji za zasebne lastnike dediščine. Vendar ob upoštevanju odobrenih standardov za varstvo in prezentacijo dediščine – za dobrobit javnosti: omogočanje ogleda, dostopa, vodenih obiskov, fotografiranja, ipd. Nekatere nacionalne zakonodaje (kot je npr. v Italiji) omogočajo ne le investiranja zasebnega sektorja, pač pa tudi zasebni odkup kulturne dediščine (za ustrezno, domnevam, dogovorjeno namembnost).

²⁷ Razstava ZVKDS Restavratorskega centra o kopiji Robbovega vodnjaka: <http://www.rescen.si/index.php?id=15>

Primer zasebnega odkupa zaščitenе dediščine v Italiji – Castello di Montegridolfo (Emiglia Romagna) z namembnostjo luksuznega hotela in manjših prodajaln-lokalov v sklopu grajskega kompleksa, v lasti modne oblikovalke Alberte Ferretti, (<http://www.albertaferretti.com>); <http://www.hotelphilosophy.net/palazzoviviani.htm>

V nacionalnem okviru naj bi bil ustanovljen tudi poseben fond za ogrožene predmete in objekte kulturne in naravne dediščine, priporoča se tudi ustanovitev posebnih skladov za dediščino "Cultural and Natural Heritage Funds" kot javnih agencij za povečanje namenskih finančnih virov. Možna pa je tudi ustanovitev "Posojilnega sklada" ("Loan Funds"), ki ga podpirajo tako javne ustanove kot zasebna kreditna podjetja (člena 55 in 59).

Pri nacionalnem varovanju dediščine je izobraževalna in kulturna dejavnost zelo pomembna. Univerzam in drugim podobnim ustanovam se priporoča organiziranje stalnih tečajev, seminarjev in predavanj v povezavi z zgodovino umetnosti, arhitekturo, okoljem in urbanističnim načrtovanjem. *Izobraževalne kampanije naj bi širile interes javnosti v zvezi z nacionalno dediščino ter obveščale, kaj je bilo narejeno in kaj se lahko naredi za zaščito nacionalne dediščine. Vključeni naj bi bili vsi mediji, ob tem pa ne sme biti prezrt velik ekonomski in družbeni pomen kulturne in naravne dediščine. V javno delovanje naj bi bile vključene tudi prostovoljne organizacije za vzpodbujanje dela nacionalnih in lokalnih oblasti (le-te jih lahko tudi financirajo), sodelovanje naj zajame tudi lokalna zgodovinska društva, ter društva za pristočasne dejavnosti, in turistične organizacije (obiski, vodeni ogledi, ipd.).*

heraldica slovenica
Ljubljana

Heraldica Slovenica, Ljubljana; predhodno "Slovenski ščit"
<http://www.heraldica.si/index.php>

Slovensko rodoslovno društvo:
<http://www2.arnes.si/~rztjopl/rod/rod.htm>

Informacijski centri (muzeji, razstave) ipd. pa naj imajo vlogo razlagalca opravljenih del. Mednarodno sodelovanje predvideva sodelovanje članic, kot tudi mednarodnih in nevladnih organizacij glede varovanja, konservatorskih posegov, predstavitev ipd. naravne in kulturne dediščine. Multi- in bilateralno sodelovanje obsega: izmenjavo informacij in tehničnih publikacij, organizacijo seminarjev, zagotavljanje štipendij za študij, usposabljanje tehničnega ter operativnega osebja, omogočanje znanstvenega in tehničnega usposabljanja v tujini (prisotnost mladih strokovnjakov v velikih projektih); potrebna pa je tudi koordinacija znotraj držav članic pri dolgoročnih in velikih projektih.

8. Konvencija o varstvu kulturnih dobrin v primeru oboroženih spopadov, sprejeta v Haagu 14. maja 1954 (Convention for the Protection of Cultural Property in the Event of Armed Conflict with Regulations for the Execution of the Convention)²⁸ ter Drugi protokol, sprejet v Haagu 1999 (Second Protokol).²⁹ FLRJ je konvencijo sprejela v letu 1956 (Uradni list FLRJ, št. 4/1956), drugi protokol pa Republika Slovenija v letu 2003 (Uradni list RS, št. 102/2003).

Konvencija je najpomembnejši mednarodni dokument s tega področja. Zahteva zakonsko opredelitev kulturnih dobrin oz. premične in nepremične dediščine ter vključuje pripravo zavarovanja kulturne dediščine in izvedbo potrebnih ukrepov zavarovanja pred oboroženim spopadom že v mirnem času.

Znak organizacije "Modri ščit", ki skrbi za izvajanje Haaške konvencije, ki je tudi znak za oznako in zaščito kulturne dediščine v primeru oboroženega spopada. (<http://www.ifla.org/blueshield.htm>)

Države naj bi se izogibale sovražnih dejanj v povezavi s kulturno dediščino. Konvencija tudi prepoveduje in preprečuje kraje, ropanje ali odtujevanje kulturne dediščine ter vandalska dejanja. Drugi protokol (1999) konvencijo dopolnjuje z opredelitvami varstva in zaščite kulturne dediščine, uvaja nove ukrepe, določa nove kategorije kulturnih dobrin s posebno zaščito (s pomenom za vse človeštvo) in ustanavlja medvladni odbor odgovoren za spremljanje izvajanja obeh protokolov

konvencije ter mednarodni Sklad za varovanje kulturne dediščine. Obširneje je Haaška konvencija opisana v ARHIVI, let. 29, št. 2, 2006, str. 269–273.³⁰

Irak: 'Židovski arhiv' v zabojih za zmrzovanje Foto: Blueshield.

Odstranjevanje 'Židovskega arbiva' v Iraku iz poplavljenе kleti Mukhababrat-a, maj 2003, foto: Blueshield

*Poročilo o Iraku je dostopno na:
<http://oi.uchicago.edu/OI/IRAQ/mela/IraqiJewishArchiveReport.htm>*

²⁸ http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=15391&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html

²⁹ http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=15207&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html

³⁰ Natalija Glažar: "Drugi protokol haaške konvencije in Modri ščit", ARHIVI, let. 29, št. 2, 2006, str. 269–273.

Filmska in digitalna dediščina

14. Priporočilo za varstvo in zaščito filmov, sprejeto 27. oktobra 1980 (Recommendation for the Safeguarding and Preservation of Moving Images)³¹

Izhaja iz osnovne predpostavke, da so filmi izraz nacionalne kulturne identitete ter da so, zaradi svoje izobraževalne, kulturne, umetniške, znanstvene in zgodovinske vrednosti, sestavni del nacionalne kulturne dediščine. Dokument je bil potreben predvsem zaradi zagotovitve varstva občutljivega filmskega gradiva pred poškodbami, zaradi polnega upoštevanja avtorskih in sorodnih pravic,³² ter za mednarodno sodelovanje in nadalje za pomoč državam z omejenimi finančnimi viri. Definicija zajema tri pojme:

- a) "film" pomeni katerokoli zaporedje posnetkov na različne nosilce (ne glede na metodo zapisa ali vrste nosilca kot so film, trak ali disk) z ali brez zvoka, ki ob projekciji daje občutek gibanja, namenjeni pa so posredovanju in distribuciji javnosti ali narejeni za dokumentarne namene. In sicer v sledečih kategorijah:
  - kinematografska produkcija,
  - televizijske produkcije (ki jih ustvarijo televizijske hiše),
  - video produkcija.
- b) 'pred-kopija' (ang. "pre-print material") oz. original negativ filma je nosilec za zapis gibljivih slik; gre za negativ ter intermediat (sestavljen iz internegativa ali interpozitiva), v primeru avdiovizualnega gradiva pa gre za master (pri analognem in digitalnem gradivu). Omenjena original in intermediat sta namenjena izdelavi kopij,
- c) "projekcijska kopija" je filmska kopija, ki je namenjena za prikazovanje v kinematografih.

Delovni in skladiščni prostori Slovenskega filmskega arhiva (SFA) v Arhivu Republike Slovenije.

Nacionalna produkcija so filmi, filmski ustvarjalci ali vsaj eden soustvarjalec, ki ima sedež ali stalno bivališče na teritoriju zadevne države. *Zaradi občutljivosti filmske dediščine ter zaradi potrebne fizične zaščite je potrebno, da se filmi hranijo v uradno priznanih filmskih in televizijskih arhivih (če ne obstajajo pa prizadevati si za njihovo ustanovitev na nacionalni ali regionalni ravni), ter da se s filmi ravna skladno z najvišjimi arhivskimi standardi.*

³¹ <http://unesdoc.unesco.org/images/0011/001140/114029e.pdf#page=153>

³² Universal Copyright Convention (UNESCO, 1952, revised 1971), Bern Convention for the Protection of Literary and Artistic Works (World Intellectual Property Organization, 1971), The International Convention for the Protection of Performers, Producers of Phonograms and of Broadcasting Organizations (1961).

Zagotovljen bi moral biti dostop do vseh del in informacijskih virov o filmskem gradivu,³³ ki ga hranijo javne ali zasebne neprofitne organizacije; *poleg tega bi morali doseči sodelovanje vseh subjektov vključenih v filmsko ustvarjanje, distribucijo ter hrambo filmov. Državam članicam se zato, med najpomembnejšimi ukrepi, priporoča zagotovitev ustreznih kadrovskih virov, opreme in finančnih virov za učinkovito varstvo in ohranitev filmske dediščine.*³⁴

Plakat filma *Ljubljana je ljubljena* (režiserja Matjaža Klopčiča).

V nacionalni filmski produkciji (ne glede na fizične lastnosti, nosilec zapisa ali namen izdelave) naj bi bila deponirana vsaj ena kompletna kopija filma najboljše kakovosti, po možnosti v obliki original negativ ('pre-print material' oz. original

negativ). Uradno priznani arhivi morajo zagotoviti, da sta dostop in uporaba filmskega gradiva v skladu z določili nacionalne zakonodaje o avtorskih pravicah in ob upoštevanju zaščite igralcev, producentov zvočnih zapisov in televizijskih programov. V tem kontekstu je v prostorih uradno priznanih arhivov dovoljen ogled projekcijske kopije omejenemu številu oseb za izobraževalne in raziskovalne namene, ob pogoju da to ne sproža poškodb materiala.³⁵ Uradno priznani arhivi lahko za stroške svojih storitev uporabnikom zaračunajo upravičeni strošek. Vsaka država pa določi valorizacijske kriterije, na osnovi arhivske stroke, za določanje filmov, ohranjenih za zanamstvo, vključno s kratkotrajnimi posnetki, če imajo izjemni dokumentarni značaj.³⁶ Posebna so tudi določila za tuje producente o prostovoljnem depozitu v uradnih arhivih, če je bil film tam javno distribuiran ter v jeziku dotičnega naroda.

Ustanove zadolžene za hrambo filmske dediščine morajo:

- vzpostaviti in narediti dostopno nacionalno filmografijo, kataloge vseh kategorij filmov in njihovih opisov ter, kjer je možno, vzpostaviti standardizacijo kataložnega sistema,
- zbirati, ohranjati ter za raziskovalne namene omogočati dostop do gradiva ustanov, osebnih in drugih dokumentov, ki dokazujejo izvor, produkcijo, distribucijo ter projekcijo filmov,
- ohranjati v dobrem stanju opremo, ki ni več v splošni uporabi (vendar je potrebna za reprodukcijo in projekcijo ohranjenega filmskega gradiva), obenem pa zagotavljati prenos filmov na nove nosilce, ki omogočajo njihovo reprodukcijo in projekcijo,
- zagotavljati strogo izvajanje standardov za hrambo (skladiščenje), varovanje, materialno varstvo in kopiranje filmov,
- kolikor je mogoče izboljševati tehnično kakovost in pogoje za dolgoročno ohranitev filmov (za hrambo in reprodukcijo).

Zaželeno je tudi svetovanje zasebnim ustanovam in zasebnikom za zagotovitev ustreznih tehničnih pogojev za hrambo oz. spodbujanje za predajo filmov v hrambo uradno priznanim arhivom. Poudarjene so tudi dejavnosti za javno informiranje, predvsem tistih, ki so vključeni v snemanje in

³³ Med vire običajno sodijo scenarij, snemalna knjiga, fotografije, scenografija, "resti", članki, kritike, propagandni material, itd.

³⁴ Med ukrepi se priporoča tudi npr. prostovoljne sporazume z lastniki pravic za depozit filmov, pridobivanje filmov z nakupom ali donacijo ali s predpisanim sistemom obveznega depozita z ustrežno zakonodajo.

³⁵ Filmski material v depozitu se ne sme uporabljati v noben drug namen.

³⁶ Medtem, ko filmi z izobraževalno, kulturno, umetniško, znanstveno in zgodovinsko vrednostjo, morajo biti hranjeni na prioritetni osnovi (selekcija pa mora temeljiti na najširšem možnem soglasju).

distribucijo filmov – nujnost zavedanja o potrebnem sodelovanju vseh vključenih za (materialno) varstvo in ohranjanje filmov. Širšo javnost pa je potrebno seznanjati z izobraževalnim, kulturnim, umetniškim, znanstvenim in zgodovinskim pomenom filmov. Organiziran naj bi bil izobraževalni program za materialno varstvo in restavriranje filmov. Pristojne mednarodne in nevladne organizacije naj bi stimulirale mednarodno sodelovanje z namenom opisanih prizadevanj.

61. mednarodni FLAF kongres v Ljubljani 2005
(<http://www.flafcongress.org/>)

Običajna je izmenjava informacij o metodah in tehnikah za varstvo filmskega gradiva ter ugotovitve raziskav, kot tudi organizacija nacionalnih in mednarodnih izobraževalnih tečajev, prizadevanja za standardizacijo metod katalogizacije ter določanje pooblastil v zvezi z urejanjem avtorskih pravic (skladno z mednarodnimi in nacionalnimi zakonskimi določili) in izposojjo filmskih kopij drugim arhivskih ustanovam, izključno za raziskovalni in izobraževalni namen. Sodelovanje omogoča deželam v razvoju, da sodelujejo pri mednarodnih programih za vzpostavitev infrastrukture za varstvo filmske dediščine, še posebej se izpostavlja tehnično sodelovanje. Z mednarodnim sodelovanjem se omogoča dostop tudi do tistih filmov, hranjenih v priznanih arhivih ali kot depozit, ki se nanašajo na zgodovino kulture druge države (možna je tudi izročitev izdelanega originala ali projekcijske kopije). Podobno se spodbuja tudi zasebnike ter ustanove, da izročijo filmsko gradivo v depozit priznanim arhivom (bodisi original ali projekcijske kopije). Izdelavo kopij financira organizacija, ki jih želi imeti. Za dežele v razvoju pa je za filme o njihovi kulturi posebej poudarjena ustrezna, znižana, cena kopiranja v javnih arhivih drugih držav.

Posebno sodelovanje je potrebno tudi v primeru izgube dediščine v kakršnih koli okoliščinah, še posebej kolonialne ali tuje okupacije države.

15. Listina o varstvu digitalne dediščine, sprejeta 15. oktobra 2003 (Charter on the Preservation of Digital Heritage)³⁷

Nastala je ob zavedanju, da dokumentarna dediščina, informacijski viri in kreativno izražanje vedno bolj nastajajo, se širijo, so dostopni in ohranjeni v digitalni obliki – in s tem nastaja nova "digitalna dediščina". Skupna platforma za razpravo o teh problemih pa sta UNESCO programa 'Informacija za vse' ("Information for All") ter 'Spomin družbe' ("Memory of the World"). Dostop do tovrstne dediščine bo nudil širše možnosti za ustvarjanje, širjenje ter izmenjavo znanj med vsemi narodi. Zaradi rizika ohranitve za sedanje in bodoče generacije pa je treba urgentno izpostaviti problem digitalne dediščine v svetovni razsežnosti. Ta namreč zajema edinstvene vire človeškega znanja ter izraznosti, tako s področja izobraževanja, znanosti, upravnih virov, kot tudi tehničnih, pravnih, medicinskih in drugih vrst informacij, ustvarjenih v digitalni obliki ali spremenjenih iz analogne v digitalno obliko. Digitalna gradiva zajemajo besedila, podatkovne zbirke, fotografije in filme, zvočne posnetke, grafike, spletne strani in programske opreme – in sicer, v širokem obsegu raznolikih formatov. Mnogi tovrstni viri imajo trajno vrednost in pomen, zato tvorijo dediščino, ki jo je potrebno ohraniti za bodoče generacije. Obstajajo lahko v različnih jezikih, kjerkoli na svetu, na katerem koli področju človeškega znanja in izražanja (člen 1). Digitalna informacija se ohranja zaradi javne dostopnosti, iz tega razloga naj bi bilo gradivo digitalne dediščine (še posebej s področja javne domene) dostopno brez nepotrebnih omejitev. Istočasno pa bi morale biti občutljive in osebne informacije varovane. Izraženo je tudi želeno sodelovanje držav članic z ustreznimi organizacijami in institucijami pri pobudi za tvorbo pravnih in praktičnih okolij, ki v največji meri omogočajo dostopnost digitalne dediščine. Prizadevali naj bi si za uveljavitev pravičnega ravnotežja med, na eni strani, legitimnimi pravicami ustvarjalcev ter drugih nosilcev pravic in, na drugi strani, interesa javnosti za dostop do digitalne dediščine (člen 2). **Faktorji, ki prispevajo k tveganju za izgubo digitalne dediščine so: hitro zastaranje strojne in pro-**

³⁷ http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=17721&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html

gramske opreme, pomanjkanje razpoložljivih virov, odgovornosti in metod za obranjanje in varstvo digitalnih zapisov ter pomanjkanje potrebne zakonodaje. V vladah (tj. državnih upravah) in drugih institucijah je bil do sedaj digitalni razvoj prehitel in predrag, da bi lahko hkrati pravočasno razvili tudi strategije varstva. Poleg tega ni bila v celoti zajeta ogroženost ekonomskih, družbenih, intelektualnih in kulturnih potencialov dediščine – ki so 'gradbeni stebri prihodnosti' (člen 3). UNESCO listina ugotavlja, da je evidentna potreba po akciji in ukvarjanju s temi vprašanji, drugače bo izguba digitalne dediščine neizogibna in pospešena. Digitalna dediščina naj bi bila ohranjena in bila dostopna tako, da bi predstavljala vse narode, kulture in jezike (člen 7). Potrebno je spodbujanje pravnih, ekonomskih in tehničnih ukrepov, kot tudi dvig zavesti in informiranje, alarmiranje ustvarjalcev politik ter povečanje občutljivosti splošne javnosti – in sicer, tako s strani potencialnih tvorcev digitalnih medijev, kot s strani izvajalcev hrambe. Člen 5 v listini izpostavlja pomembnost celotnega življenjskega cikla informacije – za ohranitev digitalne dediščine morajo biti ukrepi v celem ciklu od nastanka do dostopa. *Dolgoročna bramba začne z oblikovanjem zanesljivega sistema in postopkov, ki bodo ustvarili verodostojne in nespremenljive digitalne objekte. Razvoj strategij in politik bi moral upoštevati: raven urgentnosti, lokalno stanje, razpoložljiva sredstva ter bodoče projekte. Pri postavitvi skupnih standardov, kompatibilnosti ter delitvi virov naj bi sodelovali nosilci avtorskih pravic in sorodnih pravic ter drugi deležniki (oz. zainteresirani).* Glede vprašanj kaj trajno ohraniti je jasno podana usmeritev, da ima 'digitalno nastalo gradivo' prednost, odločitve za valorizacijo pa morajo temeljiti na določenih načelih, politikah, postopkih in standardih. Med državami obstajajo sicer razlike v načelih valorizacije, glavno merilo za ohranitev digitalnega gradiva pa je njihov pomen in trajna kulturna, znanstvena, dokazna ali kaka druga vrednost (člen 7). Članice potrebujejo ustrezen pravni in institucionalni okvir – nacionalna politika varstva naj bi zajela arhive, knjižnice (depozit), muzeje in druge javne zbirke. *Potreben je pravni in tehnični okvir za zagotovitev verodostojnosti, ker je bistveno da se preprečijo manipulacije ali namerne spremembe digitalne dediščine. Oba zahtevata, da so vsebina, funkcionalnost datotek in dokumentacija vzdrževani do take mere, da lahko zagotovijo verodostojen dokument.* Države članice bodo določile eno ali dve agenciji (oz. ustanovi) pristojni za koordinacijo, z namenom ohranitve digitalne dediščine. Delitev nalog in odgovornosti naj bi te-

meljila na obstoječih vlogah in strokovnemu znanju. Ukrepi naj bi zajemali naslednje:

- a) za ohranitev digitalne dediščine je treba vplivati na razvijalce strojne in programske opreme, raznolike ustvarjalce, založnike, tvorce in distributerje digitalnega gradiva, kot tudi druge partnerje zasebnega sektorja, da sodelujejo z nacionalnimi knjižnicami, arhivi, muzeji in drugimi organizacijami za dediščino,
- b) razvijati usposabljanje in raziskovanje ter izmenjavo izkušenj in znanj med ustanovami ter strokovnimi združenji s tega področja,
- c) spodbujati univerze in druge raziskovalne organizacije – javne in zasebne, da zagotovijo ohranitev raziskovalnih podatkov.

V členu 11 je poudarjeno sodelovanje – obranitev digitalne dediščine namreč zahteva vztrajna prizadevanja s strani vlad, ustvarjalcev, založnikov, ustreznih industrij in dediščinskih ustanov. Poleg tega se urgentno zaproša različne industrije, založnike in medije množičnega komuniciranja, da pripomorejo k promoviranju in delitvi večšin ter tehničnega strokovnega znanja. Danes soočeni s trenutno digitalno delitvijo v svetu naj bi okrepili tudi mednarodno sodelovanje in solidarnost, da bi s tem omogočili vsem državam ustvarjanje, širjenje, ohranitev in kontinuiran dostop do njihove digitalne dediščine. S pospeševanjem izobraževanja, usposabljanja, dogovorov za delitve virov in s širjenjem raziskovalnih rezultatov ter dobre prakse se bo vsem omogočil dostop do tehnik digitalne hrambe. Odgovornosti, ki jih prevzema UNESCO pa so sledeče: a) vključiti načela listine v delovanje organizacije in svoje programe ter promovirati uresničevanje listine v sistemu Združenih narodov ter v medvladnih in mednarodnih nevladnih organizacijah, b) delovati kot referenčno mesto in prostor za razpravo o teh problemih med državami članicami, medvladnimi organizacijami, mednarodnimi nevladnimi organizacijami, civilno družbo in zasebnim sektorjem, c) utrjevati sodelovanje, dvigati zavest, predlagati etične, pravne in tehnične usmeritve in d) po obdobju šestih let izkušenj in uresničevanja listine odločiti, ali so potrebni nadaljnji pravni instrumenti za ohranitev digitalne dediščine (člen 13).

V drugem delu članka, objavljenim v naslednjih Arhivih, bodo predstavljene UNESCO konvencije in priporočila za izvoz in uvoz, za nesnovno kulturno dediščino in kulturne izraze ter za zgodovinska območja in muzeje.

Viri in literatura

UNESCO Legal Instruments; Standard-Setting Instruments na: <http://portal.unesco.org/>
Memory of the World Programme and Register na: <http://portal.unesco.org/>
61. FIAF kongres v Ljubljani 2005 (<http://www.fiafcongress.org/>)
Natalija Glažar: "Drugi protokol haške konvencije in Modri ščit". *Arhivi* 29 (2006), št. 2, str. 269–273.
Blue Shield Organisation (<http://www.ifla.org/blueshield.htm>)
"Visoke ocjene obnovi grada", Slobodna Dalmacija, 28. 10. 2004. (<http://arhiv.slobodnadalmacija.hr/20041028/kultura04.asp>)
<http://www.park-skocjanske-jame.si/>

Zusammenfassung**URKUNDEN ÜBER DAS KULTURERBE UND UNESCO-JUBILÄUM**

Anlässlich des 60-jährigen UNESCO-Jubiläums wird in dem Beitrag die Tätigkeit der Organisation und ein Überblick über die wichtigsten, in diesem Zeitraum von der UNESCO ausgestellten Dokumente dargestellt. Das Hauptgewicht liegt auf Dokumenten des Weltkulturerbes (insgesamt 15), somit auf Konventionen, Empfehlungen, Beschlüssen und Urkunden, die den Schutz des Filmerbes, des digitalen Erbes, des beweglichen Kulturguts und der bedrohten Kulturgüter als auch Grundsätze der internationalen kulturellen Zusammenarbeit und den internationalen Austausch von Kulturgütern umfassen. Außerdem wird auch die Konvention zum Schutz des Kultur- und Naturerbes der Welt aus dem Jahr 1972 und die Empfehlung zum Schutz des Kultur- und Naturerbes auf nationaler Ebene beschrieben. Knapp dargestellt wird auch die Haager Konvention zum Schutz von Kulturgut bei bewaffneten Konflikten (1954) und deren zweites Protokoll (1999). Wegen des großen Umfangs umfasst die Übersicht jedoch nicht alle bestehenden UNESCO-Urkunden zum Schutz des Kulturerbes. In einem künftigen Beitrag werden nämlich noch Dokumente über Export und Import des Kulturerbes, über das immaterielle Kulturerbe und kulturelle Ausdrucksformen sowie über historische Stätten und Museen behandelt.

*Utrinek z otvoritve razstave "Kranjski deželni privilegij 1338–1736"
(foto: Roman Marinko).*